

Уляна Василівна ЩУРКО

кандидат економічних наук, доцент, докторант, кафедра менеджменту мистецтва

Львівська національна академія мистецтв

ORCID ID: 0000-0002-3646-1111

E-mail: u.shchurko@lnam.edu.ua

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ЗМІЦНЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

Щурко, У. В. Стратегічне планування зміцнення конкурентоспроможності реального сектору економіки / Уляна Василівна Щурко // Український журнал прикладної економіки. – 2020. – Том 5. – № 4. – С. 207-214. – ISSN 2415-8453.

Анотація

Вступ. Стратегічне планування в сучасних умовах глобальної невизначеності має одне з ключових значень для розвитку економіки та посилення її конкурентоспроможності. Визначення пріоритетів, розробка програмних документів та визначення цільових показників є особливо важливим завданням для втілення в програмах підтримки реального сектору економіки. Формування концепцій та стратегій розвитку різних секторів економіки в умовах постійних трансформацій є одним з пріоритетних для вироблення стратегічної візії розвитку національної економіки. Так, в статті проаналізовано передумови формування стратегічних напрямів зміцнення конкурентоспроможності національної економіки з акцентом на розвиток реального сектору економіки.

Метою статті є сформулювати пропозиції з розвитку пріоритетних напрямів стратегії зміцнення конкурентоспроможності, зокрема, в реальному секторі економіки.

Результати. На основі аналізу найновіших стратегічних документів, прийнятих в Україні в 2020 році, виокремлено стратегічні пріоритети розвитку конкурентних переваг. Запропоновано доповнити кожен з напрямів потенційно необхідними програмними документами та розробленими політиками: у сфері інформаційної безпеки, забезпечення державної безпеки, кібербезпеки, людського розвитку, економічної безпеки. Наведено цільові показники, які варто використати в якості індикаторів досягнення стратегічних цілей, серед яких продуктивність праці, прямі іноземні інвестиції, номінальний ВВП на одну особу, експорт товарів і послуг.

Висновки. Розроблені рекомендації з покращення ділового клімату, мінімізації корупції на всіх рівнях влади, розвитку транспортної інфраструктури, фінансового стимулювання співпраці та підтримки науки та дослідження у фірмах, університетах та державних науково-дослідних інститутах, акцентування в державній освітній компоненті на прив'язці до потреб ринку для першочергового впровадження на рівні державної політики стануть передумовою зміцнення конкурентоспроможності та безпеки розвитку реального сектору економіки. Наведені пріоритетні напрями підтримки реального сектору економіки мають суттєві акценти на розвитку потенціалу: людського, інноваційного, креативного, що додатково посилює важливість розвитку креативних індустрій, що можуть стати одними з локомотивів стратегічного прориву в економічній політиці держави.

Ключові слова: реальний сектор, конкурентоспроможність, економічна безпека, конкурентна стратегія, пріоритети розвитку.

**STRATEGIC PLANNING FOR STRENGTHENING THE COMPETITIVENESS OF THE REAL
SECTOR OF THE ECONOMY**

Abstract

Introduction. Strategic planning in today's conditions of global uncertainty is one of the key values for economic development and strengthening its competitiveness. Setting priorities, developing policy documents and setting targets is a particularly important task for implementation in programs to support the real sector of the economy. The formation of concepts and strategies for the development of various sectors of the economy in the context of constant transformation is one of the priorities for preparing a strategic vision for the development of the national economy. Thus, the prerequisites for the formation of strategic directions for strengthening the competitiveness of the national economy with an emphasis on the development of the real sector of the economy were analysed.

The purpose of the article is to form proposals for the development of priority areas of the strengthening competitiveness strategy, in particular, in the real sector of the economy.

Results. Based on the analysis of the latest strategic documents adopted in Ukraine in 2020, the strategic priorities for the development of competitive advantages are identified. It is proposed to supplement each of the areas with potentially necessary policy documents and policies: in the field of information security, national security, cybersecurity, human development, economic security. Targets that should be used as indicators of achieving strategic goals, including key productivity, foreign direct investment, nominal GDP per capita, exports of goods and services, are settled.

Conclusions. Recommendations for improving the business climate, minimizing corruption at all levels of government, developing transport infrastructure, financial incentives for cooperation and support of science and research in firms, universities and public research institutes, emphasising of the state educational component on market needs for priority implementation at the level of state policy will be a prerequisite for strengthening the competitiveness and security of the real sector of the economy. These priority areas of support for the real sector of the economy have significant emphasis on capacity development: human, innovative, creative, which further enhances the importance of creative industries, which can be one of the locomotives of strategic breakthrough in economic policy.

Key words: real sector, competitiveness, economic security, competitive strategies, development priorities.

JEL classification E61; L16; L52; O21

Вступ

В умовах сучасного глобального розвитку більшість країн переглядають свої економічні стратегії взагалі та стратегії зміцнення конкурентоспроможності зокрема. Переваги, що були основою формування конкурентних позицій на глобальних ринках, в більшості своїй втратили актуальність з переходом в режим роботи за протиепідемічних обмежень. Так, перевагами забезпечення конкурентоспроможності української економіки були (1) природні ресурси (запаси корисних копалин, родючі землі сільськогосподарського призначення), (2) позитивний баланс між кваліфікацією робочої сили та її оплатою, (3) вигідне транспортно-географічне положення. Водночас, перешкоди зміцненню конкурентних позицій держави: несприятливий інвестиційний клімат та умови для попиту на продукцію на внутрішньому ринку чи відсутність конкуренції в окремих галузях економіки через високий рівень монополізму стали критичними в умовах сучасних обмежень.

Стратегії розвитку економіки країни великою мірою базуються на моделях економічного розвитку, притаманного конкретній країні. В. Ломакін виокремлює розподіл групи розвинених країн за основними моделями, що лежать в основі формування економічної стратегії на: (1) ліберальну, (2) корпоративістську та (3) соціально-ринкову [1]. Ковалевський В., Козак Ю. та ін. окреслюють ключову рису ліберальної моделі розвитку як мінімальне втручання урядових структур у механізм взаємодії підприємців і найманих працівників. Корпоративістська модель передбачає активну роль держави в регулюванні соціально-економічних відносин і високий рівень соціального партнерства між робітниками й роботодавцями. Ця модель має два різновиди: демократичний та ієрархічний корпоративізм. Модель демократичного корпоративізму найбільш поширена в скандинавських країнах, особливо в Швеції.

Ієрархічний корпоративізм притаманний Японії, тому він одержав ще назву японської моделі. Її характерною особливістю є активне втручання уряду в економічне регулювання при незначній частці державної власності в економіці. Соціально-ринкова модель розвитку найбільш характерна для Німеччини. Важливою її рисою є підтримка малозабезпечених верств населення й загалом потребуючих [2, с. 129-131].

Мета та завдання статті

Аналізуючи моделі та підходи до формування стратегій в різних країнах світу, важливо врахувати найкращі практики та досвід для вироблення власних стратегічних напрямів з врахуванням сучасних тенденцій та викликів. Так, метою роботи є сформулювати пропозиції з розвитку пріоритетних напрямів стратегії зміцнення конкурентоспроможності, зокрема в реальному секторі економіки.

Виклад основного матеріалу

Зважаючи на видозмінені обставини та потребу у виробленні нових стратегічних документів для посилення національної конкурентоспроможності, варто візійно підійти до роботи над ключовими напрямками (1) формування конкурентних умов для бізнесу та інвестицій, відновивши довіру до держави, (2) стимулювання розвитку інновацій та модернізації окремих секторів економіки для забезпечення конкурентних позицій на світових ринках, та (3) сприяння розвитку людського капіталу. Подібними є пріоритети, окреслені урядом в стратегічному документі «Вектори економічного розвитку 2030» [3].

Розвиток стратегічних напрямів захисту національних інтересів потребує вдосконалення фундаментальних документів, на основі яких базується формування безпекового простору, в тому числі економічного. З прийняттям Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» у вересні 2020 року [4] з'явилися нові напрями безпекового розвитку, що враховують основні сучасні загрози, спричинені тривалою російською військовою агресією на сході та наслідками карантинного режиму.

Важливим у цьому зв'язку є декларування впровадження системи стійкості, що складається з кількох аспектів і торкається різних сфер: від оцінки та ідентифікації загроз до налагодження ефективних комунікаційних каналів. Останнє особливо гостро необхідно в умовах «онлайнової» дійсності, гібридної війни та інформаційного тиску з боку Росії. Для формулювання інформаційного «пакета» на виході, треба акцентувати на впровадженні стратегічного планування, ефективного антикризового менеджменту. Такими основними напрямками безпеки розвитку, що стосуються реального сектору економіки та можуть стати «вказівниками до дії» в документі окреслені: (1) стратегічний та кризовий менеджмент на основі міжнародних документів (рекомендацій НАТО, зокрема), (2) система стійкості та безпеки критичної інфраструктури через посилення державно-приватного партнерства, (3) цифрова трансформація на основі новітніх інформаційних технологій, (4) підтримка науково-освітньої сфери для розвитку людського капіталу, (5) забезпечення конкурентоспроможності різних секторів економіки (в т.ч. ракетно- та кораблебудування та ін.), (6) формування ключових програмних

документів на основі Стратегії (зокрема, стратегії економічної безпеки, Стратегії людського розвитку тощо). Опрацювання ключових документів «Вектори економічного розвитку 2030» та Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» стало підставою для розробки моделі посилення конкурентоспроможності та безпеки розвитку з прив'язкою до підстав для формування подальших стратегічних документів. Така модель (рис. 1) підкреслює основні напрями зміцнення безпеки, зацентровані в обох документах, та виводить передумови для підготовки наступних важливих системних рішень за різними напрямками та сферами управління державою.

Рис. 1. Система зміцнення конкурентоспроможності та безпеки розвитку економіки з потенційними стратегічними документами

Складено автором

Розробляючи стратегічні документи для розвитку економіки та національної конкурентоспроможності варто також орієнтуватися на моніторинг стану та викликів економіки в посткарантинний період.

За оцінками уряду при підготовці Стратегії 2030, нереалізований потенціал України станом на 2020 р. становить 1 трлн дол. США. Сама реалізація стратегії насамперед потребує формування конкурентоспроможних умов для інвестицій і розвитку бізнесу, стимулювання розвитку інновацій і модернізацію окремих секторів економіки для посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на міжнародних ринках, розвиток людського капіталу та відстоювання боротьби за «відтік мізків». Для адекватної оцінки та формування векторів розвитку, необхідно окреслити ключові критерії, за якими варто встановлювати стандарти для досягнення в межах пропонованої стратегії. Так, такими, зокрема, є прямі іноземні інвестиції, продуктивність праці, торговельний баланс, номінальний ВВП (табл. 1.).

Таблиця 1. Поточні та цільові показники індикаторів для формування стратегічних документів зі зміцнення конкурентоспроможності

Індикатор	2019 р.			Цільовий показник індикатора, 2030 р.
	Україна	Словаччина	Польща	
Продуктивність праці, дол. США на працівника	8,286	67,618	64,487	18 400 - 26 000
Прямі іноземні інвестиції, млрд дол. США	5.8	2,449	13,221	15 - 23
Номінальний ВВП на одну особу, дол. США	3 659	21 039	15 595	7 300 - 11 200
Експорт товарів і послуг, млрд дол. США	67	89,68	267,063	120 - 160

Складено автором за: [5, 6, 7, 8]

При побудові прогнозів та формуванні перспективних напрямів стратегії економічного розвитку [3, с. 8] бралися до уваги подібні показники, проте, дані, на основі яких будувалися прогнози та критерії вдосконалення, не відповідали реальним показникам, наведеним на офіційних сторінках ЄС та держав-членів. Такі невідповідності самі по собі є загрозою економічній безпеці, бо прогноз будується на недостовірних даних. Планування економічного зростання повинно включати різні періоди, де найпершим є саме забезпечення конкурентоспроможності, за яким може йти інноваційне зростання та сталий розвиток – як останній етап.

Так, найближчі 5 років для зміцнення конкурентоспроможності треба робити акценти на стимулюванні розвитку бізнесу, модернізації виробництв, збільшенні обсягів та локалізації експорту та розвитку проф-тех та вищої освіти. На цьому ж етапі необхідно працювати над конкуренцією за капітал (через прямі іноземні, внутрішні та державні інвестиції) та за ринки товарів і послуг (підприємництво та регіональний розвиток, цифрова економіка).

В контексті формування безпеки розвитку кінцевою метою є забезпечення належного рівня якості життя та добробуту населення. Будь-яка стратегія розвитку чи зміцнення конкурентоспроможності повинна орієнтуватися на забезпечення інтересів перш за все громадян, чи то в публічному, чи в приватному просторі, чи в господарських відносинах. Конкуренція в такому випадку відбувається в послідовності: за капітал – за ринки товарів і послуг – за людський капітал. На стадії конкуренції за капітал насамперед потрібно залучати різні види інвестицій: прямі іноземні, внутрішні, державні, що підтримуватимуть розвиток ринків конкурентної продукції. На цій стадії пріоритетними стають капіталомісткі та інноваційні індустрії (в т.ч. культурні та креативні індустрії) та інфраструктурні сектори.

Формуючи стратегію економічного розвитку на макроекономічному рівні, важливим є швидке реагування на виклики сучасності, що додалися до традиційних перешкод і загроз. Так, незмінним елементом стратегічного планування стала світова криза, спричинена пандемією коронавірусу, що змусила держави та регіони переформатувати свою діяльність та перезавантажити класичні механізми функціонування економіки. Супутніми також стали уповільнення економічного зростання та фінансова залежність від міжнародних інституцій, яка, своєю чергою, провокує надмірну залежність від позик і нарощування зовнішнього боргу, що лягає тягарем на наступні покоління (і жодним чином не сприяє підвищенню якості життя населення, що є ключовим чинником економічних реформ).

Вироблення системи зміцнення рівня економічної безпеки макрорівня подано на рис. 2, що включає сучасні загрози безпеці розвитку, потенційні пріоритетні напрями економічного зростання та критерії, відповідно до яких ставитимуться майбутні цілі.

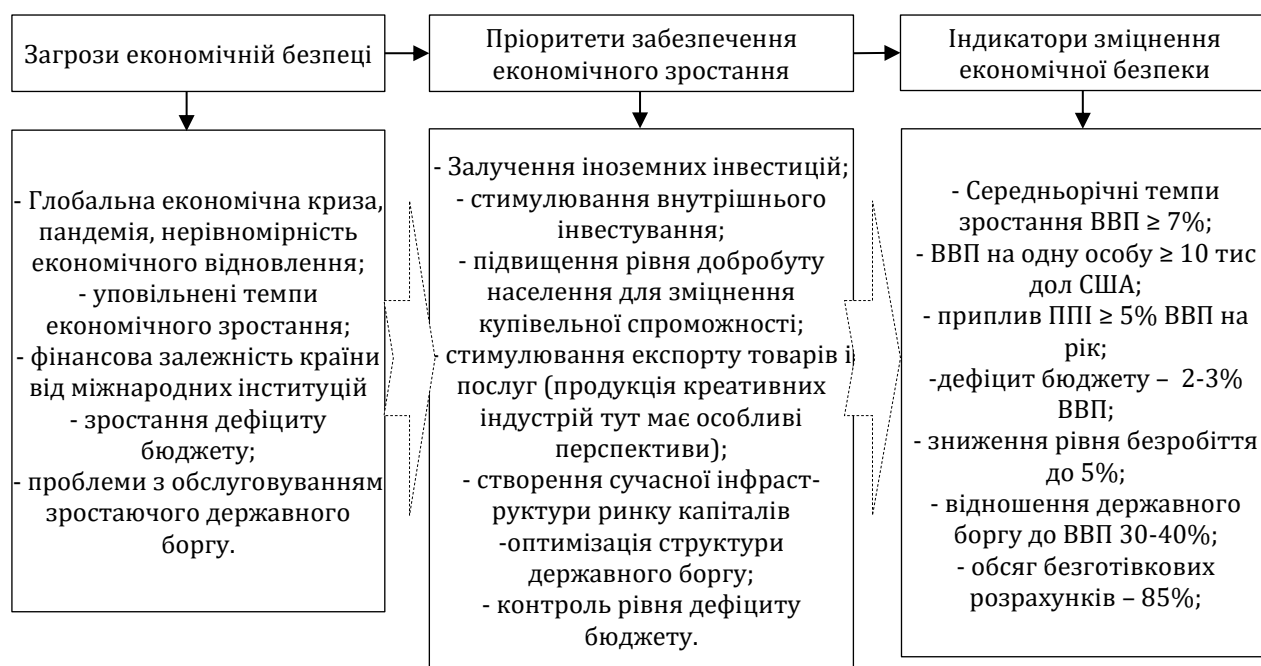

Рис. 2. Система забезпечення економічної безпеки макрорівня

Складено автором

Важливим з огляду на добробут населення є показник «ВВП на одну особу», що в критеріях зміцнення економіки запропоновано в розмірі понад 10 тис. дол. США на рік. Так, у 2018 р., за даними МВФ, Україна за цим показником (розрахованим за ПКС) посідала 111 місце, а за номінальним – 128 місце (2,963 дол. США), у той час, як показник у сусідніх країнах становив: Білорусь – 6,306 дол., Румунія – 12,285 дол., Польща – 15,431 дол., Словаччина – 19,582 дол. [9]. Зважаючи на такі дані, можна вважати Україну далекою від «країни добробуту», ще й зважаючи, що в розрахунок ВВП на одну особу включають усі доходи: офіційні, неофіційні, перекази трудових мігрантів. Науковці-автори дослідження «Економічне відродження через індустріальний розвиток України» до структури реальних доходів населення відносять (1) зарплату – 51,7% (офіційну, тіншову, отриману за кордоном), (2) соціальні виплати і трансферти – 27,8%, (3) доходи від власності та підприємницької діяльності – 3,3% і 17,3% відповідно [10].

Для реалізації ефективної стратегії зміцнення конкурентоспроможності варто зосередитися на впровадженні змін за ключовими напрямами:

1) покращення ділового клімату: впорядкування державного управління, спрощення процедури взаємодії між платниками податків і державою; скасування

складних бюрократичних вимог до підприємців, сприяння цифровій трансформації та інноваційній діяльності,

2) усунення корупції на всіх рівнях влади та реформування судової системи; відновлення довгострокової стійкості державних фінансів, особливо, в період відновлення економіки після наслідків пандемії). Створення достатнього запасу резервів для забезпечення державної казни від зовнішніх шоків,

3) розвиток транспортної інфраструктури (усіх видів), що дасть змогу зміцнити не лише енергетичну безпеку (у випадку з транспортуванням енергоносіїв), але й продовольчу, промислову та інші (у випадку з розвитком транспортної мережі: ремонт, реконструкція, будівництво),

4) підтримання науки та дослідження у фірмах, університетах та державних науково-дослідних інститутах, фінансово мотивуючи їх співпрацю. Важливо фінансувати дослідження в університетах для стимулювання проводити їх у співпраці з приватним сектором відповідно до міжнародних стандартів; впровадити систему «інвентаризації» випускників (за прикладом Великої Британії) з використанням адміністративних даних і даних з періодичних опитувань випускників і роботодавців,

5) акцентувати в державній освітній компоненті на прив'язці до потреб ринку (з профорієнтаційними заняттями, специфікою класів з прив'язкою до певної професії – IT, туризм, гастрономія, біотехнології... з «опікою» конкретних фірм).

Наведені пріоритетні напрями підтримки реального сектору економіки мають суттєві акценти на розвитку потенціалу: людського, інноваційного, креативного, що додатково посилює важливість розвитку креативних індустрій. Вони можуть стати одними з локомотивів стратегічного прориву в економічній політиці держави.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Розробка політик підтримки розвитку реального сектору вимагає, поряд з грантами, залучення додаткових інструментів, як от інвестування в програми розбудови потенціалу. Проте, щоб не відбулося «втоми» від нарощування потенціалу, варто запроваджувати ефективніший спосіб – мережування, залучаючи креативні центри чи подібні установи до співпраці. Це дасть змогу зосереджуватися на зміцненні таких можливостей в організаціях ККІ, як (1) самоорганізація, (2) створення мереж (кластерів), (3) самоуправління. При організації навчання в межах такого нарощування потенціалу варто запроваджувати чіткіші критерії відбору конкурсних проектів-пропозицій, де, поряд з креативністю, прослідковується зрозумілий та аргументований ефект для суспільства, середовища й економіки. Так, акцентування на підтримці креативних індустрій та інноваційного виробництва як одних з пріоритетів розвитку реального сектору стане ґрунтовною передумовою формування потужної стратегії зміцнення конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Ломакин, В.К. (1999). Мировая экономика. М.: «Финансы». С. 352-356.
2. Козак Ю. Г., Ковалевський В. В., Захарченко О. В. та ін. (2011). Міжнародні стратегії економічного розвитку: Навчальний посібник. К: Аврор. 262 с.
3. Вектори економічного розвитку 2030. Кабінет міністрів України. 2020. 384 с.
4. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
5. Slovakia GDP per capita. URL: <https://tradingeconomics.com/slovakia/gdp-per-capita>
6. Statistics on labour productivity. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/>
7. Poland with foreign trade surplus in 2019. URL: <https://polandin.com/46607038/poland-with-foreign-trade-surplus-in-2019>

-
8. Власюк В. «Економічне відродження через індустріальний розвиток» <https://www.expert.kiev.ua/ua/category/specproject/>
 9. Андрусів В., Амелін А. «Візія України 2030». К.: Саммит-книга. 2019. 136 с.
 10. World Economic Outlook Database, April 2019. World Economic Outlook. International Monetary Fund. April 2019.
 11. Власюк В. Що таке «економіка бідності» та чому Україна на неї погоджується? // Економічна правда. 10.06.2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/06/10/661566/>

References

1. Lomakin, V. K. (1999). *Mirovaya ekonomika*. [World economy]. Finansy. Moscow. Russia. pp. 352-356.
2. Kozak, Yu. H., Kovalevskyy, V. V., Zakharchenko, O. V. et al. (2011). *Mizhnarodni stratehiyi ekonomichnoho rozvytku*. [International strategies of economic development]. Avrio. Kyiv. Ukraine.
3. *Vektory ekonomichnoho rozvytku 2030*. [Vectors of economic development 2030]. (2020). Kabinet ministriv Ukrayiny. Kyiv. Ukraine.
4. *Stratehiya natsionalnoyi bezpeky «Bezpeka lyudyny – bezpeka krayiny»* [Strategy of the national security of Ukraine ‘Security of a person – security of a state’]. Available at: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
5. Slovakia GDP per capita. Available at: <https://tradingeconomics.com/slovakia/gdp-per-capita>
6. Statistics on labour productivity. Available at: <https://ilostat.ilo.org/topics/labour-productivity/>
7. Poland with foreign trade surplus in 2019. Available at: <https://polandin.com/46607038/poland-with-foreign-trade-surplus-in-2019>
8. Vlasyuk, V. «Ekonomichne vidrozhennya cherez industrialnyy rozvytok» [Economic renewal through industrial development]. Available at: <https://www.expert.kiev.ua/ua/category/specproject/>
9. Andrusiv, V., Amelin, A. (2019). «Viziya Ukrayiny 2030». [Vision of Ukraine]. Sammit-knyha. Kyiv. Ukraine.
10. World Economic Outlook Database, April 2019. World Economic Outlook. International Monetary Fund. April 2019.
11. Vlasyuk, V. Shcho take “ekonomika bidnosti” ta chomu Ukrayina na neyi pohodzhuyetsya? [What is “economy of poverty” and why Ukraine agrees to it?] // Ekonomichna pravda. 10.06.2020. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/06/10/661566/>

Стаття надійшла до редакції 25.09.2020 р.